

Els romans a Vilassar de Mar

Un repàs als testimonis materials i bibliogràfics del seu pas pel nostre poble

Oriol Fort Pi

Introducció

Amb aquest article, hem volgut repassar els testimonis bibliogràfics de la presència romana al territori de Vilassar de Mar, per elaborar-ne un document únic. Alguns jaciments estan actualment a termes municipals diferents al nostre, però les fonts consultades els ubiquen a Vilassar de Mar, o tenen una ubicació compartida amb alguns dels altres municipis del voltant. Hem considerat oportú incloure'ls tots i remarcar la ubicació múltiple d'aquells que en tenen.

Roma comença la incursió al territori peninsular per frenar Aníbal durant el curs de la Segona Guerra Púnica (218-201 aC). En el territori del Maresme hi ha l'*oppidum* d'*Iluro*, a Cabrera, i –suposem– els poblats i petits assentaments adjacents i subordinats a ell. La seva població no deuria protagonitzar cap acte de suficient rellevància ni ser un aliat important, ja que les fonts clàssiques no diuen res d'*Iluro* en el context de la Segona Guerra Púnica. Tampoc s'ha documentat cap assentament militar en la comarca. Seria, doncs, una comarca pacífica o aliada. Amb tot, hi ha tres autors clàssics que mencionen poblacions del Maresme a les seves obres. Pomponi Mela a *De Chorographia*, Plini el Vell, a la seva *Història Naturali*, i, finalment, Claudi Ptolomeu, a la seva *Geografia*.

A principis del segle I aC es funda Baetulo, a mitjans del mateix segle, Iluro, i al 10 aC, Barcino. La fundació d'Iluro podria ser deguda a la política de Pompeu de concedir ciutadania romana a molts hispans, assentant-los en noves fundacions sense un estatut jurídic definit.

Malgrat no ser anomenades pels clàssics, tenim constància que, com a mínim, algunes de les explotacions rurals de la comarca eren propietat de gent amb certa rellevància social i econòmica. Altres detalls mostren relacions de dependència i patronatge entre governadors romans i part de la població indígena, que porten Oriol Olesti a considerar l'opció que els indígenes, a rel de les relacions clientelars provincials, formessin una elit local.

En tota aquesta informació, no hi ha en cap moment anomenat algun poble o ciutat prop d'Iluro, a part d'*Illuro* (Cabrera) ja que, probablement, no hi fossin. Hi hauria només establiments rurals sense nom conegut. Diferents descobriments, algunes intervencions arqueològiques i diversos llibres i articles, han posat de manifest que a la comarca del Maresme hi va haver una forta presència romana des del principi de l'entrada a la Península. Alguns d'aquests llibres recopilen la informació existent en aquell moment en un territori més ampli que el nostre poble. Recents intervencions arqueològiques han afegit –en forma de memòries- nova informació a tot el que ja se sabia.

Els jaciments documentats

1. La necròpolis romana de Vilassar de Mar

El jaciment més complet i complex del nostre poble. És un jaciment complicat ubicat en un lloc on, des de principis del segle xx, se sabia que hi havia tombes romanes. En tenim diverses notícies: Serra Ràfols (1928), Marià Ribas (1932), Anna Marquès (1987), M. Dolores Vicente (1988) i Miquel Gurrera (1998-2001 i 2010-2011).

Les notícies i memòries abasten un ampli sector de terreny de superfície indeterminada, però de gran mida, que aniria des de la cara nord del camp de futbol fins a la carretera d'Argentona per l'oest i, des d'allí, fins als antics terrenys de la Rajoleria Robert, a l'oest de l'actual Pavelló Municipal. Se suposa que també hi hauria hagut restes a l'altra banda de la carretera.

Cronologia: L'inventari arqueològic de la Generalitat dona com a vàlida la forquilla 27 aC - 476 dC, és a dir, romana imperial. Un enterrament descrit per Marià Ribas l'any 1932 i datat del segle II aC, obriria la forquilla cap enrere i abastaria gairebé tot el període romà.

La necròpolis contenia tombes d'inhumació i d'incineració. La hipòtesi és que pertanyia a una vil·la o un nucli d'habitatges suficientment gran com per necessitar un espai tan gran per enterrar els morts. És un jaciment que està documentat des de principis del segle XX. El primer va ser un autor anònim que descrigué un sepulcre de *tegulae* amb orientació E-O. Tenia una pàtera de ceràmica vermella (possiblement sigil·lata) i una ampolla de base quadrada. Serra Ràfols (1928, p. 46 cf. Prevosti 1981) parla de diverses tombes i de restes constructives importants.

Fins a l'excavació que l'empresa ATICS va realitzar a la zona de la paret dels Moros i l'actual ubicació de la Piscina Municipal els anys 1998 i 2001, només es tenia decentment documentat un enterrament, que el va fer Marià Ribas l'any 1932; la resta desaparegueren a mida que es descobrien, més entrat el segle passat, però Marià Ribas en deixà memòria, que apareix a la monografia de Lluís Guardiola. El descrit per Marià Ribas és un enterrament triangular de *tegulae* amb esquelet a dins. A cada banda, pedra amb ceràmica com a ofrena. Un d'ells és un vas Vegas 40 de ceràmica comuna. L'altre és un gerro amb nansa i sense coll. Dins la sepultura hi havia lacrimatoris, cullera d'os rodona i amb mànec de secció rodona (16112 MdMat) i dues lucernes, una Dressel-Lamboglia 17, 19 o 20, i una sense més descripció que la del propi Marià Ribas: «Llantia amb relleu representant una testa duent una llarga cabellera (Medusa?)». Fragment de terra sigil·lata. La cronologia més probable és de principis del segle II dC.

En una excavació a la Teuleria del Torrent del Porxo, sobre can Robert, A del Castillo i Serra Ràfols hi van trobar restes d'una vil·la romana d'època tardana. Es creu que pertany a la mateixa vil·la que la de la rajoleria. Hi van trobar un gran *dolium* de 130 cm de diàmetre i d'uns mil litres de capacitat, a dos metres i mig de fondària. Estava ple de tesselles i marbre sense utilitzar. També es

va trobar la sepultura d'un nen, en forma de caixa rectangular formada per teules planes i coberta a dues vessants, qualificada de romanocristiana (s. IV dC).

La vil·la de la Piscina, doncs, començà en època republicana i es testimonia fins al Baix Imperi. Era un assentament important i d'un cert nivell d'opulència. L'excavació posterior va servir per descobrir més enterraments que analitzarem més endavant.

2. *La rajoleria Robert*

Ubicada als terrenys de davant de l'actual Pavelló municipal, s'hi trobà una necròpolis important que contenia tombes d'inhumació i d'incineració. La hipòtesi és que pertanyia a una vil·la o a un nucli d'habitatges suficientment gran com per necessitar un espai tan gran per enterrar els morts. És un jaciment que està documentat des de principis del segle xx. El primer va ser un autor anònim que descrigué un sepulcre de *tegulae* amb orientació E-O. Tenia una pàtera de ceràmica vermella (possiblement sigil·lata) i una ampolla de base quadrada. Serra Ràfols (1928, p. 46) parla de diverses tombes i de restes constructives importants.

Però serà Marià Ribas qui farà la contribució més gran de cara a la descripció del jaciment. Descrigué cinc tipus d'enterraments però n'afegí un de posterior. Tots els enterraments foren destruïts a mesura s'anaven descobrint, de manera que en queda poca constància material. Ribas en documentà el que pogué, i hi ha una quantitat interessant de material dipositada a Museu de Mataró.

Es trobà un dipòsit –recobert amb opus signinum– de planta rectangular de 5,8 per 4 per 1,5 m; amb un petit dipòsit de planta quadrada d'1 m. Més endavant es documentaren parets que Marià Ribas atribuï a una construcció sòlida i espaiosa. Eren fonaments de paret de pedra amb morter. Carreus grans i peces amb motlures. Restes d'estucs de colors, fragments de paviment i molta ceràmica ordinària. Tres dolium quasi sencers. Prevosti diu que potser la gran vil·la romana que hi havia al nord de la necròpolis.

3. *Can Vilalta*

Jaciment descobert a la finca agrícola homònima després de fer uns rebaixos al terreny per a feines del camp. S'hi va trobar una necròpolis amb vint-i-dos enterraments i dues torres funeràries, i un tram de calçada romana amb un mil·liari d'època d'August. La necròpolis adjacent presentava dues torres funeràries, divuit sepultures en *tegulae*, tres en fossa i una en pedra. Al costat de la necròpolis, hi havia la calçada romana i un mil·liari, un punt que identifica la carretera. El mil·liari té una inscripció relativa a Cèsar August, que fou transcrita primer per Pallarès, l'any 1975 i, després, Fabre, Mayer i Rodà la completaren. D'aquesta manera, sabem que data d'entre els anys 8/7 i el 6 aC, que fou quan Cèsar August ostentava els títols que es descriuen, onzè (XI) consolat i setzena (XVI) Tribunicia Potestas. La fundació de Barcino, l'any 10 aC, va afavorir, de ben segur, el trasllat del traçat de la carretera de l'interior a la costa. Com que moltes de les vil·les són anteriors a aquest trasllat, és fàcil pensar que hi havia un camí que les comunicava, i que en època d'August aquest camí –o un de proper– es va convertir en la Via Augusta. També són anteriors a aquest trasllat i hi influïren més, l'existència de ciutats com Baetulo, Iluro o Blandae.

El jaciment és d'època romana alt imperial (27 aC - 192 dC aproximadament), malgrat que el petit bronze de Galiè (218 dC - 268 dC) implicaria una vida més llarga. Al Museu de la Marina es conserva el mil·liari. Aquest jaciment, documentat per Marià Ribas, Marta Prevosti i Oriol Olesti, està actualment dins el terme municipal de Cabrera de Mar. Tant Olesti com Prevosti, com l'inventari fet per la Generalitat, l'ubiquen a Vilassar de Mar. Aquesta última font, el dona compartit amb Cabrils i Cabrera.

4. *Prop de Can Vilalta*

Una vil·la d'una superfície aproximada de 625 m². Estava feta de parets de pedres desiguals i morter de calç. Sembla que alguna de les habitacions estava pavimentada amb *opus testaceum*. Al

costat de l'edifici es van trobar sepulcres de teules planes amb caixa de secció quadrada. A la part alta, un *lacus* tallat pel mig per fer un marge. La vil·la tenia nou habitacions, una d'elles, amb dipòsit d'*opus signinum* a l'angle SW (1,3 x 1,5 m). També tenia un hipocaust (conducció d'aigües calentes termals) i canals d'aigua en terra cuita. Alguns paviments eren d'*opus testaceum* (rajola). Va quedar destruïda el desembre de 1948 en realitzar els rebaixos del terreny després d'acabar la intervenció arqueològica.

S'hi trobaren *doliums* grans, àmfores, vasos de ceràmica fina i ordinària, grollera, d'ús domèstic (olles, cassoles, etc.) sigil·lata, teules, imbrex i peces de terra cuita quadrades i d'uns 22 cm de costat per 5 de gruix, restes d'una conducció d'aigua, també de terra cuita; molins de mà, restes d'estuc i tres monedes imperials de bronze en bon estat.

Tenia almenys nou habitacions, una d'elles conserva el paviment d'*opus signinum* per tota la superfície, excepte un entrant que fa a la paret sud. Hi ha una altra habitació que té un dipòsit recobert d'*opus signinum* a l'angle S-O. Aquest dipòsit fa 1,3 per 1,5 metres de costat. La vil·la sembla orientada cara a mar, com es pot deduir per l'orientació –paral·lela a la costa– de les seves parets. S'hi van trobar sigil·lates, que documentarien que aquesta vil·la va estar activa en època tardorepublicana i altoimperial, però no ens precisa massa cosa més, ja que no sabem exactament de quin tipus de sigil·lates es tracta.

Segons el croquis de Marià Ribas, cap de les habitacions comunica entre si. Dues de les habitacions semblen tenir una paret mitgera, però com que la paret oest no està dibuixada sencera i la mitgera tampoc, no podem interpretar on era l'entrada. Com que va ser destruïda poc després de documentar-la, tampoc tindrem l'oportunitat d'esbrinar-ho.

Oficialment, es troba al terme municipal de Cabrera de Mar, tot i que l'Inventari Arqueològic de la Generalitat de Catalunya el doni com a ubicat a tres municipis: Cabrils, Cabrera i Vilassar de Mar. Tant Ribas, com investigadors posteriors, com Marta Prevosti o Oriol Olesti, han coincidit a ubicar-lo en el nostre municipi.

5. *Camí del Mig*

A les proximitats de Can Vilalta, vora el Camí del Mig, s'hi van trobar restes de diverses construccions de cronologia romana indeterminada, un dipòsit de parets de maçoneria amb morter de calç i sorra de riera. La planta fa 4,6 per 2,8 metres i les parets tenen un gruix d'uns 50 cm i una alçada conservada d'entre 20 i 45 cm. A dins hi ha paviment d'*opus signinum* rosat. A uns sis metres de distància hi ha un forn circular de 2 m de diàmetre intern i parets de 25 cm de gruix, d'una sola peça d'argila forta i compacta. També va documentar altres fragments de paret de maçoneria arrebossats, que semblaven tancar nou habitacions d'una vil·la, restes molt desfetes de mur estucat i alguns fragments de ceràmica, paviment i teules.

Marià Ribas ho inclogué al mateix possible jaciment que la Paret dels Moros, a causa de la trobada constant de restes romanes a l'àrea d'ambdues zones.

6. *L'ancoratge de Vilassar/Cabrera*

Olesti ens parla d'un jaciment subaquàtic d'on es recuperaren àmfores de tots els períodes, des de l'Ibèric ple (450-200 aC) fins al Baix Imperi (284-476 dC), però on abunden especialment les d'època d'August (27 aC - 14 dC). Situat a uns 250-300 metres de l'actual línia de costa, davant de l'estació de Renfe de Cabrera - Vilassar de Mar.

7. *La vil·la del Sant Crist*

Ubicada als terrenys de Can Carbonell, a prop del veïnat de Sant Crist de Cabrils i del torrent de Ca l'Amat, i actualment sota l'autopista C32. Marià Ribas documentà una vil·la de grans dimensions, una necròpolis petita i un forn. La cronologia s'estén des dels segles III aC al V dC.

Es coneix des de 1947, però fou durant la construcció de l'autopista, l'any 1968, quan es començà a destruir definitivament.

Marià Ribas aprofità els dies festius per documentar-la. Aquesta documentació és una de les més completes que tenim sobre la vil·la. Es van trobar, també, restes d'una petita necròpolis rural de sis tombes de *tegulae* i un forn romà de producció d'àmfores Dressel-Pascual 1. S'identificaren dues marques, PTE i OA.

La vil·la pròpiament dita, abraçava una gran extensió (uns 100 m de costat). Una construcció que, si bé no arriba a luxosa, sí que es pot dir que era esplèndida. Orientada cap al mar, el conjunt de les habitacions estava tallat per una paret gruixuda d'1,25 metres d'amplada, feta de pedres desiguals unides amb morter i calç. No es va saber si la paret era posterior, ja que no es pogué estudiar si els paviments s'hi adossaven, si aquesta els tallava o si passava per sobre. Tampoc es va poder mirar a l'altra banda de la paret, cosa que també dificulta treure conclusions.

A 62 m direcció S-SO des de l'habitació 1, Marià Ribas trobà restes d'una paret de 90 cm de gruix i poc abans restes bastant malmeses d'*opus signinum*, d'uns 10 per 2 metres. Més al sud un altre paviment, aquest de 2 per 1'5 m. En tot aquest espai, restes de parets i una conducció d'aigua en direcció a Ca l'Amat, feta de parets de maçoneria folrada d'*opus signinum*. Aquestes restes permeten pensar que la vil·la continuava i que s'articulava al voltant del pati central (habitació 8). Les restes trobades a 62 metres al S-SO serien de l'altra ala de la casa. Seguint aquesta hipòtesi, Marta Prevosti apunta que la casa podria haver estat tallada en època posterior per adaptar-la a les necessitats del moment, i que les tombes trobades a 17 m al NO serien de l'època de la remodelació o posterior. El forn trobat uns 22 m al NE seria de la mateixa època. D'entre els materials recollits, destaca la gran quantitat de fragments de TS sudgàl·lica (132), cosa que, a causa de ser la ceràmica majoritària, fa pensar que fos l'època de major esplendor de la vil·la.

Hipòtesis o ubicacions no contrastades

Són jaciments dels quals no tenim restes materials ni una documentació massa clara.

1. La sortida de Vilassar

En una comunicació personal de Lluís Beules i J.M. Ros a la doctora Prevosti, es diu que en unes obres fetes al voltant del complex Vícor, prop de la nacional II, es van trobar un nombre indeterminat de ceràmiques romanes. Tenint en compte que al sud del complex Vícor hi ha el tram final i la desembocadura de la riera de Vilassar, i que hi ha un suposat jaciment romà a l'encreuament d'aquesta riera amb el camí del Mig, és possible que els fragments trobats a la zona fossin arrossegats per alguna rierada en un moment indeterminat. També apareix documentat a l'Inventari Arqueològic de la Generalitat de Catalunya.

2. Can Tolrà

Olesti ens parla d'una possible vil·la romana, sense més documentació que un fragment d'àmfora Dressel 1B trobat als terrenys de Can Tolrà. Aquesta àmfora deixà de fabricar-se al 10 aC, per tant, la vil·la ha de ser anterior.

3. El Sant Crist

Segons l'Inventari Arqueològic, a prop de l'encreuament entre el camí del Mig i la riera de Vilassar hi ha una vil·la i una necròpolis amb enterraments d'inhumació i d'incineració. La seva cronologia abastaria des del Ferro o Ibèric Final (ca. 200 aC) fins a romà indeterminat (218 aC - 476dC).

4. La carretera de Cabrils

A la vora del traçat de la carretera de Cabrils. Segons l'inventari de la Generalitat, a uns 200 metres al nord de la carretera, just a la banda de mar de l'autopista, entre aquesta i les naus del polígon industrial. Necròpolis d'inhumació romana indeterminada (218 aC-476 dC) documentada per l'Inventari Arqueològic.

Conclusions

Tenim dues àrees de documentada presència romana al nostre poble: la de la Necròpolis de la Piscina i la que va al llarg del Camí del Mig.

La primera abasta una àrea molt àmplia i densament poblada de restes arqueològiques. L'eix est-oest aniria des dels terrenys de la Piscina fins als de davant del Pavelló municipal. Es desconeix, però, fins on arriba l'eix nord-sud, que començaria davant de la línia imaginària que formen el Camp de futbol, l'Escola Bressol La Bressoleta i els edificis de més arran de mar.

La segona és més dispersa, però recorre paral·lela al camí del Mig, l'antiga Via Augusta. De sud a nord, comprendria els jaciments i les hipòtesis del Sant Crist, la carretera de Cabrils, Can Lleonart, Can Vilalta i prop de Can Vilalta.

El suposat jaciment del Vícor (sortida de Vilassar segons l'Inventari Arqueològic) i Can Tolrà formarien una tercera zona, en cas que es documentessin millor aquestes hipòtesis.

Així doncs, malgrat tot el que s'ha descobert al llarg dels anys, el nostre subsòl encara amaga sorpreses. El passat romà del nostre poble és molt gran i desconegut, encara. És deure de tots nosaltres fer que aquestes possibles restes històriques no es perdin per cobdícia, ignorància o falta de coneixement. Hi ha una legislació que obliga a tothom a advertir les autoritats pertinents de les troballes de possibles restes històriques. Aquesta legislació té una lletra i un esperit. Aquest esperit és el que hauria de fer que la troballa de restes no fos una nosa, ni un contratemps per a ningú, sinó una alegria per a tothom. Entre tots podem fer créixer el patrimoni històric del nostre poble, ja que no és només deure de les autoritats.

BIBLIOGRAFIA

- BAS, Damià. *Carrers i gent de Vilassar de Mar* (Vilassar de Dalt 1997).
- GUARDIOLA i PRIM, Lluís. *Sant Joan de Vilassar: història i geografia de la comarca vilassanesa i del Maresme*. Vilassar de Mar: [s. n.], 1955, 581 p.
- GURRERA i MARTÍ, Miquel. *Memòria de l'excavació a la Piscina Municipal* (títol a precisar).
- MARQUÈS, Anna. Memòria dels treballs de prospecció realitzats en el sector del poliesportiu municipal (1987).
- OLESTI, Oriol. *El territori del Maresme en època republicana*, Caixa d'Estalvis Laietana. Premi Iluro 1994 (Mataró 1995).
–«La romanització del Maresme». Comunicacions presentades al 8è cicle de conferències del Grup d'Història del Casal, l'any 1996. Editat el 1997.
- PREVOSTI, Marta. *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*, vol 1, pp. 178 i sgs. i vol. 2 (Mataró 1981).
Singladures, any 1992, p. 4 i ss.
- VICENTE, M. Dolores. *Treballs arqueològics per a la delimitació de les restes romanes de la zona de la muralla* (Vilassar de Mar, El Maresme) 1988.

WEBGRAFIA

- Inventari arqueològic. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.
<http://cultura.gencat.net/invarque/index.asp>
- Calaix. Memòries d'intervencions arqueològiques. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. <http://calaix.gencat.cat/handle/10687/7709>